

ADHD–DAMP-debatten:

Forskarsamhället måste värna om förtroendet för vetenskapens auktoritet

Jag förstår att det är mycket otrevligt för Gillberg och hans medarbetare att granskas på detta sätt. Det bör de och deras många försvarande kolleger emellertid acceptera av omsorg om tilltron till vetenskapens strävan efter oväld, skriver Åke Thörn.

ÅKE THÖRN

med dr, överläkare och forskningsledare, Norrbottens läns landsting
ake.thorn@nll.se

■ Knappast någon betvivlar den stora, till övervägande del, positiva betydelse som vetenskaplig kunskap och teknik har för våra moderna samhällen. Vårt välstånd vilar på den grunden och endast genom framåtskridande av sådan kunskap kan vårt välstånd bibehållas. För en sådan utveckling krävs att vetenskapen och dess institutioner får behålla ett stort och utbrett förtroende i hela vårt samhälle.

Eftersom den sakliga argumentationen är grunden för tilltron till vetenskapen är det oroväckande att vetenskapsmän numera ofta söker stöd hos allmänheten för sina ståndpunkter i massmedier utan att lägga fram sakskalet. Istället verkar de förlita sig på sina akademiska titlar och positioners auktoritet.

Att på detta sätt söka stöd utanför forskarsamhället är formellt inte fel men motsägelsefullt. Vetenskapsmän brukar annars alltid med kraft understryka att det endast är forskarsamhället med sina inomvetenskapliga processer som rätt kan bedöma den vetenskapliga forskningens kvalitet. Jag tror att detta slag av auktoritär icke-argumentation och oportunistiskt växlande hållning till världen och människorna utanför forskarsamhället riskerar att undergräva det stora förtroende vetenskaplig forskning förtjänar och behöver.

DAMP-debatten som exempel

Detta förhållningssätt verkar vara vanligast inom forskning om hälsorisker på miljöområdet men har sällan setts så tydligt som i den debatt om forskningen om DAMP, vilken inleddes den 22 januari i år på DN Debatt [1] och som nu flyttat in i Läkartidningen [2].

Sex forskare, varav tre professorer, utmålade då i Dagens Nyheter en sjunde, docent Eva Kärffe, som en destruktiv rättshaverist. Skälen till dessa grova ord var att hon anmält professor Christopher Gillbergs neuropsykiatriska forskar-

grupp för misstänkt vetenskaplig oredlighet till forskningsetikkommittén i Göteborg och att hon begärt att få ta del av gruppens forskningsmaterial.

De sex medgav att hon använt sig av de lagliga vägar som man skall nyttja i sådana här fall, och de grova orden användes för att man ansåg henne ha gått för långt och därmed förvandlat granskningen av misstänkt forskningsfusk »från en nödvändig, professionell och av forskarsamhället respekterad process till ett gatlopp« [1].

Man menade att de legala vägar som Kärffe använt i själva verket var onödiga därför att »genuin forskning« har sina egna inbyggda korrektionsmekanismer, varav den främsta är att andra, konkurrerande forskargrupper snabbt försöker återupprepa angelägna forskningsrön. Om de inte kan upprepas, sa man, rensas felaktiga slutsatser fort ut, och det spelar ingen roll »om resultaten varit fel på grund av fusk, oskicklighet eller ren otur« [1]. Som enda exempel på denna korrektionsmekanism nämnde författarna den »kalla fusionen«.

Med detta menade de förmodligen en för länge sedan omskriven föregiven metod för energiutvinning, åstadkommen genom att vätekärnor slås ihop till helium, men, till skillnad från i solen och i vätebomber, vid vanliga rumstemperaturer i laboratorium. Dessa resultat har aldrig kunnat återupprepas.

Kraven på saklighet i argumentationen

En av forskarsamhällets grundläggande principer, av central betydelse för det förtroende det äger, är saklig argumentation. Till sådan hör, vilket inte minst Läkartidningen under senare år understrukt [3, 4], att allsidigt belysa diskuterade frågeställningar och att även ta upp sådana förhållanden som talar emot ens egna hypoteser. Eva Kärffes sex veder-sakare gör inte detta utan låter istället förstå att hon är en isolerad, okunnig och destruktiv rättshaverist och att den aktuella neuropsykiatriska forskargruppens resultat är oomstridda. Så är inte fallet. De är i hög grad omtvistade, vilket bland

annat en halvårslång debatt mellan många framträdande forskare i Läkartidningen år 2001 visat [5-7].

De Kärffekritiska forskarna borde också ha lämnat för DAMP mer tillämpliga exempel på forskarsamhällets interna korrektionsmekanism än det enda och ganska extrema om den kalla fusionen.

Replikation av studier är inte alls lätt, inte ens inom det »hårddatafält«, fysiken, varifrån debattörerna hämtat sitt exempel, och uppfattningen bland framstående forskare är i själva verket delad angående i vad mån forskningsfusk utrotar sig självt genom upprepning av studier. Experiment repeteras nämligen sällan exakt, och i klinisk forskning på patienter är det svårt att i efterhand kontrollera vad som gjorts [8].

Peer review inte oproblematiskt

Christopher Gillberg och en av hans medarbetare deltog själva med ett kort inlägg i debatten [9]. Inte heller de använde några sakargument utan ifrågasatte Kärffes kompetens genom att framhålla att hon, till skillnad från dem själva, helt saknar internationella »vetenskapliga peer-review publikationer« [9]. De tycks mena att detta garanterar den egna forskningens redlighet samtidigt som det upphäver giltigheten i Kärffes misstankor om vetenskaplig oredlighet.

Peer review är forskarsamhällets eget mycket omhuldade system för bedömning av vetenskapliga arbetens kvalitet. Det är av central betydelse för forskningens legitimitet och har därför blivit nära förbundet med det akademiska merit- och befordringssystemet, varför det är viktigt att det är så användningsfritt som möjligt.

Bristerna i systemet

Av Gillbergs korta inlägg [9] får man också intryck av att det är ganska oantastligt. Från 1980-talet har dock detta värderingssystem debatterats och självt undersökts vetenskapligt i allt större omfattning. Stora brister har påvisats: det är ett smalt, slutet system med dolda kriterier som gynnar etablerade grupper, det är långsamt, dyrt, starkt subjektivt, benäget till fördomar och partiskhet, lätt missbrukat, dåligt på att upptäcka stora defekter och nästan oanvändbart till att upptäcka fusk [10-12].

Bristerna innebär inte att systemet med peer review nödvändigtvis behöver

förkastas men däremot reformeras. De innebär emellertid definitivt att Gillbergs och hans medarbetares hänvisning till sina arbetens publicering i internationella vetenskapliga tidskrifter som tillämpar systemet inte har något som helst värde som argument för att Kärffves misstankar om vetenskaplig oredlighet skulle vara obefogade.

Diffust vad som är fusk

Fusk och oredlighet inom forskningen är ett allvarligt problem [13, 14]. Skalan är emellertid glidande mellan vad som är fusk, medveten oredlighet och enbart okunnighet och dålig forskning. Det är därför svårt att utreda vad som är det ena eller det andra. Men det måste inte desto mindre göras därför att oredlighet minskar förtroendet för vetenskaplig verksamhet. Det är skälet till att den offentliga utredningen »God sed i forskningen« [14] »förespråkar en modell för utredning om oredlighet i forskning som tar fasta på de rättsliga ordningar som redan existerar«. Sådana ordningar har Kärffve följt.

Strävan efter oväld väger tyngre

Jag vet naturligtvis inte vem som har rätt i frågan om Gillbergs eventuella vetenskapliga oredlighet och förstår att det är mycket otrevligt för honom och hans medarbetare att granskas på detta sätt. Det bör de och deras många försvarande kolleger emellertid acceptera av omsorg om tilltron till vetenskapens strävan efter oväld.

De borde enligt goda inomvetenskapliga grundprinciper nogta ta del av Eva Kärffves argument, undersöka och bemöta dem med sakskäl baserade i empiriska data i stället för att som nu utan anförd grund utmåla henne som en inkompetent och destruktiv rättshaverist. Nu behandlar de henne illa och skrämmer troligen andra från att rapportera misstänkta fall av oredlighet i forskningen. De bidrar därför antagligen till att försvåra de ansträngningar som görs för att minska sådana avarter och försvagar därigenom tilliten till vetenskapens auktoritet till förfång för egen forskning och allas vår nytta.

Samhällsforskare har länge pekat på problem som har att göra med förtroendet för vetenskapens traditionella auktoritet. Fortsatt framåtskridande teknologi och användning av vetenskap kan inte längre tas för given [15]. Det är därför viktigare än någonsin att söka bibehålla forskarsamhällets anseende som en ständigt sakligt och allsidigt provande institution. Detta borde besinnas av personer med så ansvarsfulla och exemplariska positioner inom akademierna som författarna till inläggen i DN Debatt och Läkartidningen [1, 2, 9]!

Referenser

1. Bejerot, S, Heilig M, Ingvar M, Adolfsson R, Forssberg H, Humble M. Rättshaverist skadar forskningen. Dagens Nyheter 22 januari 2003.
2. Adolfsson R, Bejerot S, Engel J, Forssberg H, Heilig M, Humble M, et al. Kärffves kampanj har karaktär av personföljelse och saknar vetenskaplig grund. Läkartidningen 2003;100:636-7.
3. Milerad J, Ahlberg J, Bågedahl-Strindlund M, Eberhard D, Eliasson M, Fridén B, et al. Bra vetenskap säljer sig inte själv. Läkartidningens ambitionsnivå måste anpassas till de krav som ställs på författare internationellt. Läkartidningen 2002;99:5166-7.
4. Werkö L. Den medicinska litteraturen mår väl av granskning. Kommersialism och klen förankrade studieresultat har satts under luppen. Läkartidningen 2002;99:5172-5.
5. Larsson JO, Rydelius PA, Zetterström R. Tvärvetenskaplig konferens om DAMP/ADHD angelägen. Läkartidningen 2001;98:74-8.
6. Gillberg C. Kommentar till den åsiktsbaserade kampanjen mot neuropsykiatri. Läkartidningen 2001;98:72-3.
7. Sundelin C, Lagerberg D. ADHD/DAMP – några reflektioner när stridsdammet börjar

lägga sig. Läkartidningen 2001;98:1958-61.

8. Forsman B. Vetenskaplig oredlighet. I: Forsman B, redaktör. Vetenskap och moral. Nora: Bokförlaget Nya Doxa; 2002. p.186-8.
9. Gillberg C, Rasmussen P. Kärffve saknar erfarenhet av dampforskning. Dagens Nyheter 4 februari 2003.
10. Peer review-systemet i svensk forskningsgranskning. I: God sed i forskningen. SOU 1999:4. p. 155-78.
11. Thörn Å, Hallberg H. Kan samtal referentbedömas? Läkartidningen 2000;97:4738-9.
12. Thörn Å. Peer review: ett slutet system i behov av reform. Läkartidningen 2002;99:3106-8.
13. Att minska risken för oredlighet i forskning. I: God sed i forskningen. SOU 1999:4. p.33-111.
14. Forsman B. Forskningsfusk och vetenskaplig oredlighet: forskarnas ansvar och samhällets insyn. Studies in medical ethics, Nr 1. Lund: Lunds universitet, enheten för medicinsk etik; 1996.
15. Hansson F. Kan man have tillid til peer reviews? Evaluering af universitetsforskningen ved brug af peer reviews. Vest: Tidsskrift for vetenskaps- og teknikstudier 2001;14:7-30.

Replik:

Rättssäkerhet för den anklagade och granskning av opartisk instans

Det handlar om ren personföljelse, i en kampanj som efter behov byter hatt, mellan anklagelser om forskningsfusk och »sociologisk forskning«. Hur man än vrider på det hart Kärffve agerat på ett oacceptabelt sätt, skriver Markus Heilig i detta svar från författarna.

För författarna:
MARKUS HEILIG
docent, verksamhetschef, FoUU-chef,
psykiatri, Huddinge Universitetssjukhus, Stockholm
markus.heilig@neurotec.ki.se

■ Vi instämmer i flertalet av Åke Thörns principiella ståndpunkter och bejakar emfatiskt behovet av att forskning kan granskas. Möjligen vill vi tillägga att peer review-systemet, med alla sina fel och brister, är det minst dåliga system man hittills kunnat uppfinna. Och visst förmår den evidensbaserade medicinens redskap vaska fram det som håller i långa loppet, och rensa bort annat. Exempelvis har just effekterna av centralstimulantiabehandling vid svåra fall av ADHD kunnat säkerställas på det sättet, medan samma metodik kunnat vederlägga tidiga rapporter om positiva effekter av antidepressiva mediciner vid centralstimulantiabruk.

Inget av det Thörn anför är emellertid tillämpligt på Kärffvefallet. Här har t ex sakliga argument framförts på det sätt han förordar, men från första början för-

klingat ohörda. Det gäller även påpekanden av rena orimligheter, t ex Kärffves uppenbart felaktiga uppfattning att den som påtalar det väl belagda genetiska inflytandet vid psykiatrisk sjukdom ger uttryck för en deterministisk människosyn.

I det här fallet handlar det istället om ren personföljelse, som blir möjlig endast genom att kampanjen efter behov byter hatt, mellan anklagelser om forskningsfusk och »sociologisk forskning«. Det går emellertid inte längre att glida undan den centrala frågan, och försöken att göra det är ömkansvärda.

Handlar det om granskning av fusk? Det står då Kärffve fritt att agera »whistle-blower«, men därefter måste rättssäkerhet råda för den anklagade, och granskning ske av opartisk instans. Detta försöker Kärffve sätta sig över. Gäller det forskning? I så fall finns regler om forskningsetik, och dessa innefattar krav på etisk prövning och informerat samtycke. Detta finns inte i det aktuella fallet.

Hur man än vrider på det har Kärffve agerat på ett oacceptabelt sätt. Det är enbart det vi har påtalat. •